

Československo-sovětská smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci

Myšlenka československo-sovětského přátelství má u nás tradičně hluboké kořeny, vyrostlé z dávné slovanské vzájemnosti a z nadějí, které nejlepší synové našeho lidu vkládali v minulém století ve slovanské Rusko. Neprosadila se však do zahraničně politické orientace našeho státu bez urputného a dlouhého boje KSČ a ostatních pokrokových sil naší země.

Buržoazie, která se zmocnila vlády v nově vzniklém Československu v roce 1918, orientovala zahraniční politiku na Západ. Zájmy Čechů a Slováků podřídila tehdy své třídní politice imperialismu.

Vládnoucí kruhy naší buržoazie v čele s Benešem přece jen pod tlakem lidových mas a pod tlakem silícího fašismu v Německu podepsaly v roce 1935 se Sovětským svazem smlouvu o vzájemné pomoci v případě agrese proti jedné ze smluvních stran. Přesto se však i nadále orientovaly na Západ a nepřestaly pěstovat antisovětiismus, který zapustil hluboké kořeny zejména v myšlení maloburžoazních vrstev našeho obyvatelstva.

Vláda první republiky, jež vycházela ve své politice z třídních a mocenských zájmů buržoazie, měla strach z těsného spojení a jednoznačně zahraničně politické orientace na Sovětský svaz a spolehala do poslední chvíle na pomoc západních mocností. To se nakonec projevovalo v tom, že pomoc Sovětského svazu Československu byla vázána na akci Francie a samostatná smlouva byla fakticky jen druhořadým článkem bezpečnostního systému naší první republiky. Naše vláda neučinila po podepsání československo-sovětské smlouvy žádné významnější kro-

ky k upevnění spojeneckého svazku se Sovětským svazem a svoje zájmy přizpůsobovala stále a nadále imperialistické politice západních mocností.

Konec této politiky naší buržoazie je všeobecně znám: kapitulace vlády Syrového, nepřijetí pomoci SSSR, zrada našeho lidu.

Od mnichovské zrady vedla cesta ke ztrátě státní a národní samostatnosti, k nacistické okupaci a nakonec k porobení dalších a dalších národů a konec konců k rozpoutání druhé světové války. Byly to západní mocnosti, které obětovaly Československo proto, aby usnadnily Hitlerovi útok na Sovětský svaz. Přestože k uplatnění československo-sovětské smlouvy z r. 1935 nikdy nedošlo, Sovětský svaz byl jedinou evropskou mocností, která dodržovala slovo a chtěla v roce 1938 Hitlera srazit a zbavit Evropu nacistického nebezpečí. Tento fakt přiznal i Beneš.

Tragické dny Mnichova a období, jež po něm následovalo jako jedno z nejtěžších v dějinách našich národů, to byla velká škola všeho našeho lidu. Náš lid z toho vyvodil poučení a jediné správné závěr. Svě osvobození od fašismu začal spojívat výlučně s vítězstvím Sovětského svazu. To se přirozeně odrazilo i na zahraničně politické orientaci, na jejíž usměrnění měla čím dále tím více vliv i KSČ, která svým rozhodným postojem v době Mnichova a svým bojem v době fašistické okupace, získala důvěru drtivé většiny našeho lidu.

Tím zároveň vznikaly pevné základy přátelství se Sovětským svazem, s nímž spojil náš lid svůj osud při budování nové

společnosti, v boji za spravedlivé uspořádání světa, a za trvalý mír.

V základní životní otázce naší existence jako nezávislého socialistického státu platí dodnes slova Klementa Gottwalda,

že... „zrazovat a zradit spojenečtvi se Sovětským svazem znamenalo by zradit sama sebe, své potomky, veškerou budoucnost našich národů, znamenalo by připravit nový Mnichov...“

Spojenecká smlouva z roku 1943 a její význam

Uzavřela ji londýnská emigrační vláda ČSR s vládou SSSR v prosinci 1943. Na jejím základě poskytoval Sovětský svaz Československu neocenitelnou pomoc při vytváření československých jednotek v SSSR a při organizování partyzánského hnutí na okupovaném území naší republiky. Z bojového svazku našich a sovětských vojáků na frontách proti Hitlerovským okupantům se zrodilo přesvědčení našeho lidu o nerozbornosti a věčném přátelství se Sovětským svazem.

Nejlépe to vyjádřil prezident republiky Ludvík Svoboda při návštěvě v Kremlu v roce 1969: „Právě v těchto kremelských zdech v r. 1943 byl jsem účastníkem podpisu naší spojenecké smlouvy. Jak se mi zdá jsem tu jediný z mála pamětníků této historické události. A na hranicích naší vlasti, na Dukle, před 25 lety poprvé s takovou silou zaznělo heslo — Se Sovětským svazem na věčné časy. Zrodilo se ze srdce i rozumu našeho lidu. Vyjadřovalo draze zaplacené zkušenosti z Mnichova i okupace i úctu i obdiv za skvělé úspěchy Sovětské armády, vyjadřovalo společné bojové odhodlání i víru a naději do budoucna.“

Buržoazie, která chápala spojeneckou smlouvu po svém, nechtěla se smířit s vývojem situace u nás a v žádném případě nechtěla připustit zásadní změnu zahraničně politické orientace naší země.

Buržoazní politikové nebyli schopni zabránit, aby spojenecká smlouva se stala věcí všeho lidu a základem příští zahraniční orientace. To jasně potvrdil Košický vládní program, v němž byla otázka naší orientace formulována jednoznačně.

Příznivé vnitřní i mezinárodní podmínky umožnily pokrokovým silám uskutečnit v zemi dalekosáhlé demokratické změny, které podlomily moc velkokapitálu a buržoazie. Tomuto pokrokovému vývoji u nás významně napomáhala politika SSSR, který důkladně plnil své závazky smlouvy z r. 1943. Od prvních okamžiků poskytoval osvobozenému Československu významnou hospodářskou pomoc, nevěšoval se do jeho vnitřních záležitostí a ponechal zcela na vůli našeho lidu, jaký si zvolí spojeneckopolitický systém.

Pozoruhodným příkladem citlivého přístupu SSSR k naší státní svrchovanosti

byla smlouva o vztazích mezi československou státní správou a vrchním velícím sovětských vojsk po vstupu na naše území. Smlouva poskytovala vrchnímu veliteli sovětských vojsk moc a odpovědnost na území ČSR jen v hranicích pásma vojenských operací a jen ve věcech vedení války. O všem ostatním rozhodovala naše státní správa. Toto řešení na základě uznání plné státní suverenity bylo v dosavadní praxi na osvobozených územích zcela ojedinělé.

Zásluhou sovětské pomoci mohla naše republika úspěšně řešit své počáteční hospodářské potíže a velmi rychle rozběhnout výrobu v průmyslu, zemědělství a postupně vyřešit potíže v zásobování obyvatel i při budování naší nové armády.

Rozhodnutí o uzavření nové spojenecké smlouvy se SSSR vycházelo z vědomí potřeby obou stran dát smluvní výraz všem těm jevům a zásadám, které charakterizují a ovlivňují vzájemné vztahy v současné době a které daleko přesahují rámec smlouvy z roku 1943. Plně obstála v historické zkoušce času, a proto také byla v roce 1963 prodloužena.

Smlouva však nepostihovala závažné momenty ve vývoji vzájemných vztahů obou zemí i návaznosti na mezinárodní souvislosti vývoje, jež se podstatně změnil.

Mezi tyto změny patří především existence socialistického společenství sdružené v RVHP a vojensky v bezpečnostním systému Varšavské smlouvy. V rámci tohoto společenství se vytvářejí principiálně nové vztahy a nové formy mnohostranné spolupráce socialistických států. Jde o osudové spojení obou zemí se socialistickým společenstvím. Vyplývají z něho i závazky proletářského internacionalismu a společenských zájmů, jež jsou spojeny s národními zájmy každé země.

Všechny tyto skutečnosti našly svůj odraz v nové smlouvě, kterou je nutné chápat jako organický článek celého smluvního systému společenství socialistických zemí.

Vzniká nová smlouva, která znovu zakotvuje naší jednoznačnou zahraničně politickou orientaci na SSSR, v níž spočívá nejspolehlivější záruka bezpečného a šťastného vývoje na naší socialistické cestě.

Jde tedy v nové smlouvě o kontinuitu, která souvisí s podstatou společenskopolitických přeměn, jež se v naší zemi uskutečňuje od konce druhé světové války. Nelze ji proto chápat nějak staticky, nýbrž jako nedílnou součást historického zápasu našeho lidu pod vedením KSČ za všestranné naplnění ideálů socialismu u nás.

Myšlenka přátelství a spojení se SSSR je nedílnou součástí socialistické ideologie našeho státu, a proto je nutné mít stále na paměti Leninovu tezi, že každé oslabení ideologického boje znamená posílení vlivu buržoazní ideologie a v neposlední řadě i antisovětiismu.

Přátelství a spojení se SSSR se stalo značnou dobou před r. 1968 trnem v oku různých protisocialistických a protisovětských sil, které využily chyb vedení naší KSČ, zejména v kadrové politice a ideologické práci a pronikaly na významná místa do státního a stranického aparátu. Hlavně je přitahovaly pracoviště sdělovacích prostředků, společenskovoědní a výzkumné ústavy, ekonomika apod.

Pracovaly tak, aby znevážily spolupráci, aby dokázaly nevhodnost naší hospodářské spolupráce, jež vede ke krachu, aby mohly doložit nutnost změny naší politiky i hospodářské orientace. Po několika let před rokem 1968 byl soustavně a cílevědomě infikován do naší společnosti tzv. „malý antisovětiismus“, jehož podstata spočívala ve zpochybňování všech základních hodnot spojených se SSSR. I když se v těchto letech staly chyby, které je nutno napravit, nelze jich využívat např. k znevážení úlohy Sovětské armády při osvobození Československa, k překrucování významu sovětské pomoci naší republice v poválečném období i v průběhu 25 let. Znevážovaly se úspěchy SSSR ve vědě, technice, kultuře apod. Jedním z hlavních terčů rafinovaných výpadů se stala naše hospodářská spolupráce, členství ve Varšavské smlouvě apod.

Toto očerňování přerostlo v roce 1968 v širokou antisovětskou kampaň s cílem snížit autoritu SSSR v očích našich lidí a

dokončit tak dílo, které již dlouhou dobu vtvářely a vedly k úplnému krachu politiky strany. Pravicové a protisovětské síly se přitom neštítily žádné lži a pomluvy. Sovětský svaz činily odpovědným za všechny chyby a nedostatky minulého období u nás a navíc jej vydávaly za brzdicí sílu našeho obrodného procesu. Není náhodou, že útok byl veden na revizi naší spojenecké smlouvy. Mělo to svou logiku, jak jsme se nakonec měli možnost přesvědčit na celém vývoji našich vztahů se SSSR.

Oslabení a narušení našich historicky osvědčených spojeneckých svazků měly uvolnit cestu k destrukci a krachu našeho socialistického zařízení. Proto se objevuje na scéně heslo neutrality, které je v naprostém rozporu s naší spojeneckou smlouvou.

V naší zemi vzniklo vážné nebezpečí, jemuž nebylo s to tehdejší rozpolcené vedení strany a státu čelit. Za těchto okolností se socialistické země rozhodly k mimořádnému opatření. Stalo se tak po té, kdy spřátelené země v čele se SSSR vyčerpaly veškeré možnosti přimět tehdejší vedení strany ke splnění jeho internacionálních povinností, k nimž se dobrovolně zavázalo v Černé nad Tisou a v prohlášení šesti bratrských stran na schůzce v Bratislavě 3. 8. 1968.

Pravicovým a antisocialistickým silám se podařilo před našimi lidmi zastříti a skrýt třídní podstatu velkého zápasu, který se odehrával v období 1968–69 o osud socialismu v Československu. Byla zejména zastírána ta skutečnost, že ochrana socialismu v jednotlivých zemích je nejen národní záležitostí každé země, ale její internacionální povinností, která vyplývá z její odpovědnosti před ostatními socialistickými zeměmi a celým mezinárodním komunistickým hnutím. Lhostejnost k obraně socialistického zřízení je nejen velkou zradou vlastní dělnické třídy země, ale zradou celého socialistického tábora a nakonec zradou mezinárodního komunistického hnutí.

Nově uzavřená československo-sovětská spojenecká smlouva a její význam

K podpisu smlouvy dochází v době zostřené mezinárodní situace ve světě. Přátelé v socialistických zemích a bratrské komunistické strany ve světě přijaly novou smlouvu s pochopením, jako poslední akt v završení konsolidace v naší zemi a významný příspěvek k upevnění jednoty socialistického společenství.

Z celého kontextu je zřejmý mírový charakter smlouvy. Smlouva však dává

také odpověď těm, kteří usilovali a usilují o změnu politického systému a zahraničně politické orientace naší republiky.

Útoky naší emigrace v zahraničí se hlavně obracejí ve smlouvě na články, jako je např. solidarita v socialistickém společenství, vzájemná pomoc a obrana socialistických vymožeností, jakož i zahraničně politická koncepce smlouvy. Vadí jim hospodářské styky se SSSR a hlavně so-

cialistická integrace. Dávají očividně najevo, že ač mřížce na nás, útočí na Sovětský svaz.

Nová smlouva se opírá o třídní přístup a marxisticko-leninské hodnocení současné epochy a všech základních otázek mezinárodních vztahů. Vychází rovněž z dosaženého vyššího stupně vzájemných vztahů mezi oběma státy. Jestliže spojenecká smlouva z roku 1943 odpovídala vztahům mezi dvěma spřátelenými státy, byly to přece v té době státy s rozdílným společenským zřízením, pak nová smlouva má již všechny atributy smlouvy mezi dvěma rovnoprávnými socialistickými zeměmi. Vzhledem ke všem těmto skutečnostem jsou ve smlouvě stanoveny i závazky obou stran a cíle jejich zahraniční politiky. Nová smlouva organicky navazuje na základní cíle a zásady československo-sovětské spojenecké smlouvy z r. 1943, která položila trvalý základ k dalšímu upevnění bratrského přátelství a všestranné spolupráce mezi oběma zeměmi.

Vychází z přesvědčení obou stran, že „nerozborné přátelství mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik, zpečetěné v boji proti fašismu a dále prohloubené v letech výstavby socialismu a komunismu, jakož i bratrská vzájemná pomoc a všestranná spolupráce, založené na učení marxismu-leninismu, neochvějných zásadách socialistického internacionalismu, odpovídají životním zájmům národů obou zemí a celého socialistického společenství“ (preambule).

Proto se také obě smluvní strany zavazují v souladu se zásadami socialistického internacionalismu nadále posilovat přátelství mezi národy Československa a Sovětského svazu, rozvíjet vzájemnou spolupráci v oblasti politické, hospodářské, kulturní a jiných oblastech, napomáhat rozšiřování spolupráce a přímých styků mezi orgány státní moci a společenskými organizacemi pracujícími. Významným závažkem v tomto směru jsou i vzájemné informace a konzultace o všech důležitých mezinárodních otázkách, jejichž výsledkem má být společný postoj dohodnutý v souladu se zájmy obou států.

Nové kvalitě vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi odpovídá 5. článek smlouvy, v němž obě strany vyjadřují „neochvějnou vůli dále pokračovat v budování socialismu a komunismu“ a zavazují se účinně chránit socialistické vymoženosti, jichž dosáhl lid obou zemí. V duchu správného marxisticko-leninského chápání vztahu mezi národními a internacionálními zájmy socialistických zemí článek vyjadřuje rozhodnutí obou stran společně vystoupit

na obranu svrchovanosti a socialistického charakteru obou států.

Základním smyslem smlouvy je mírové úsilí obou zemí ve prospěch míru a socialismu ve světě. Smlouva však zároveň vychází z reálného hodnocení stavu současného třídně rozděleného světa, který se vyznačuje tím, že světový imperialismus byl sice donucen rostoucí silou socialistického společenství a především mohutností Sovětského svazu akceptovat princip mírového soužití, ale nevzdal se svých agresivních úmyslů. Proto 10. článek smlouvy zdůrazňuje, že v případě ozbrojeného útoku proti jedné ze smluvních stran se strany kteréhokoli státu nebo skupiny států bude to druhá smluvní strana považovat za útok proti sobě a okamžitě jí poskytnout veškerou pomoc včetně vojenské a rovněž podporu všemi prostředky, které má k dispozici, uplatňující tak právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu podle 51. článku Charty Organizace spojených národů.

Nová spojenecká smlouva se SSSR tak poskytuje naší zemi spolehlivou záruku bezpečnosti jak proti vnějšímu agresorovi, tak proti vnitřním nepřítelům socialismu, neboť vychází ze zásady, že „podpora upevňování a ochrana socialistických vymožeností, jichž bylo dosaženo hrdinným úsilím a obětavou prací lidu každé země, jsou společnou internacionální povinností zemí“ (preambule). Je to zároveň jasná odpověď všem vnějším a vnitřním silám, které se ani po zkušenostech z r. 1968 nevzdaly svých plánů na změnu československo-politických poměrů v Československu a jeho zahraniční politické orientace. Všechny kalkulace pravicových a protisocialistických sil tím ztratily jakýkoli reálný význam a nová spojenecká smlouva se tak stává významným činitelem politické konsolidace v naší zemi.

Pokud jde o širší mezinárodní souvislosti našeho vývoje, nová smlouva vychází ze základní marxisticko-leninské teze, že rozvoj socialistické revoluce ve světě je určujícím činitelem současné mezinárodní situace, na jejíž vývoj má největší vliv společné působení všech zemí socialistického společenství. Proto je ve smlouvě zakotveno rozhodnutí obou zemí „neustále důsledně posilovat jednotu a semknutost všech zemí socialistického společenství, spočívající na totožnosti společenského zařízení, jakož i neochvějně dodržovat závazky vyplývající z Varšavské smlouvy“. Obě strany formulovaly tyto závazky vůči socialistickému společenství s plným vědomím toho, že světový socialismus nemá v současných podmínkách boje proti imperialismu účinnější zbraň,

než je akční a ideová jednota všech socialistických zemí, jejich společný koordinovaný postup a co nejtěsnější ve všech oblastech lidské činnosti.

V zájmu posílení a upevnění socialistického společenství se smluvní strany zavázaly přispívat k dalšímu rozvoji hospodářských styků a spolupráce, jakož i socialistické integrace členských zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci. Zároveň vyjádřily pevné odhodlání spolu s ostatními státy Varšavské smlouvy a v souladu s ní zajišťovat nedotknutelnost hranic členských zemí Varšavské smlouvy, jež je jedním z hlavních předpokladů bezpečnosti a míru v Evropě.

V této souvislosti obě smluvní strany potvrdily, že jejich společné úsilí o zlepšení situace a zajištění míru v Evropě, o upevnění a rozvíjení spolupráce mezi evropskými státy a o vytvoření účinného systému evropské bezpečnosti (8. článek) bude i nadále základem jejich evropské politiky. V tomto směru mají také socialistické země trvalou iniciativu, o čemž svědčí i jejich zahraničně politická aktivita kolem svolání konference o evropské bezpečnosti. Socialistické země přitom vycházejí z přesvědčení, že zejména v poslední době se vytvořily příznivější podmínky pro postupné řešení těchto otázek. Československo a Sovětský svaz považují přitom za východí předpoklad řešení základních otázek evropského míru a bezpečnosti uznání všemi státy současných politických a teritoriálních realit v Evropě, které jsou výsledkem druhé světové války a poválečného vývoje. V této souvislosti je také ve smlouvě zakotveno pro nás významné konstatování o neplatnosti mnichovské dohody od samého počátku i se všemi z toho vyplývajícími důsledky.

V 7. článku se obě strany zavázaly důsledně uskutečňovat politiku mírového soužití států s různým společenským zřízením a vynakládat veškeré úsilí na obranu světového míru a bezpečnosti národů před úklady agresivních sil imperialismu a reakce, jakož i na zmírnění mezinárodního napětí, zastavení závodů ve zbrojení a dosažení všeobecného a úplného ozbrojení. Zavázaly se rovněž bojovat za konečné odstranění kolonialismu ve všech jeho formách a projevech. Zemím, které

se osvobodily z koloniálního područí a nastoupí cestu upevňování své národní nezávislosti a svrchovanosti, budou obě strany i nadále poskytovat podporu.

Nová československo-sovětská spojenecká smlouva je ztělesněním nového typu mezinárodních vztahů, které vyplývají z toho — jak bylo zdůrazněno ve společném prohlášení obou stran u příležitosti návštěvy naší stranické a státní delegace v SSSR v říjnu 1969 — že „Československo a Sovětský svaz jsou bratrské země spjaté navzájem příbuzností historických soudů, totožností společenského zřízení, marxisticko-leninskou ideologií, jednotnými cíli a zájmy v boji za mír a společenský pokrok, za komunistickou budoucnost svých národů“.

Její historický význam spočívá v tom, že naprosto jednoznačně zakotvuje naši příslušnost k socialistickému společenství, jakož i socialistický charakter naší zahraniční politiky, opírající se o marxisticko-leninské učení a zásady proletářského internacionalismu. Smlouva dává jednoznačný třídní socialistický charakter i našemu přátelství a spojení se SSSR a vyjadřuje zároveň to kladné a pokrokové, co přinesla dosavadní historie našich vzájemných vztahů. Nová smlouva je vyvrcholením přes půl století trvajícího zápasu našeho lidu na svobodnější a šťastnější život, který po roce 1945 dostal jasnou socialistickou perspektivu a byl vždy nerozlučně spjat s bojem za přátelství a spojení se SSSR. Je to dokument, který zakotvuje historicky prověřenou zkušenost našeho lidu, že jedině spojenectví se SSSR zabezpečuje jasnou budoucnost naší socialistické vlasti.

Naše jednoznačná zahraničně politická orientace, která vychází ze základních životních poznatků našeho lidu za celé období jeho historického vývoje, nemůže být proto nikdy více předmětem politických lícitací. A tím spíše nesmíme dopustit, aby se stala předmětem přímých útoků ze strany jakýchkoli sil.

Nová československo-sovětská smlouva vyjadřuje zároveň úzké sepětí našeho přátelství se SSSR, se všelidským hnutím proti národnímu a sociálnímu útlačení, za socialistickou přeměnu světa a nastolení trvalého míru ve světě.